

Att göra historia av forntida legender - är det möjligt?

Vad hände egentligen i Kungsängen för 1000 år sedan – Forts. från förra numret

Artikeln i februarinumret hade en fortsättning på hemsidan med utförligare kommentarer till händelseförloppet. Där fanns många argument kring den fråga som jag då kallade kontroversiell.

Här följer en fortsatt redogörelse för mina studier kring den isländska saga som berättar om intressanta förhållanden här hos oss i Upplands-Bro. I juni lade jag till nedanstående mycket betydelsefulla tillägg.

Tillägg på hemsidan sommaren 2011

De isländska sagorna är i de flesta fall typisk lokalhistoria. Färdriktningarna på ön följde naturligtvis terrängen. Man behövde inte utnyttja Polstjärnan i sin hemmamiljö. Det räckte med orden norrut eller västerut precis om idag. I Bro bor vi norr om Stockholm men också i nordväst. De problem som jag talar om uppstod när vi fick för oss att islänningarnas ungefärliga väderstreck skulle gälla även i Sverige. När det blev aktuellt för Snorre Sturlason att berätta om Stocksund valde han naturligtvis de väderstreck som sagesmännen muntligt eller skriftligt använt. I vårt fall väster och öster.

Under en lång följd av år - ända sedan jag i hembygdsboken berättade om Olaf Haraldsons besök här, har jag varit övertygad om att sagatexternas svävande väderstreckriktningar inte skall tillämpas på svenska förhållanden. I några kommande artiklar avser jag att mer detaljerat presentera mina argument som visar att idén att vrida väderstrecken i själva verket var en myt som 1928 fick sin sanktion i en vetenskaplig artikel. Ännu 1984 ansågs vridningen vara högsta sanning i ett annat vetenskapligt verk, där väderstreckens användning diskuteras. Denna felaktiga uppfattningen har senare övergivits av samme författare i en dansk skrift om väderstreck i Norden. Men - ett så långvarigt felaktigt tänkesätt låter inte ändra på sig med några få ord. - och det gör inte heller förklaringen. Det erfordras, som jag ser det, många utredningar kring saken. De kommer så småningom.

Det aktuella forskningsläget angående väderstrecksfrågan

I början av 1900-talet hade alltså en idé förts fram att nordborna inte kunde peka ut nordriktningen riktigt i sina berättelser. Bl.a. hade man funnit att de i själva verket färdades åt NO, när de sade sig åka mot norr. Ett antal forskare med den främsta kännaren av 1000-talet historia i spetsen skrev uppsatser om saken i vetenskapliga tidskrifter. En av dem bevisade i en artikel 1928 i kraftfulla ordalag att nordbornas väderstreck var förskjutna 45 °medsols. Andra hakade på och i en uppsats 1941 ansåg en vapenbroder att det otvivelaktigt var så. Därmed var saken ett faktum. Det fanns dock opponenter i saken.

Historikerna hade sagt sitt och uttolkare av innehållet i isländska sagor har sedan ogenerat ändrat på väderstrecken och i några fall ökat på felet till 90°. Nyligen har man i ett fall vridit väderstrecket åt andra hållet.

Så sent som 1992 fick vi en ny översättning av ett antal nordiska kungasagor, där de äldsta upplysningarna om svenska förhållanden är omtalade, bl.a. i den kända Heimskringla som är aktuell för oss i Upplands-Bro. Den nya versionen utger sig för att vara en "översättning" men är i själva verket en "tolkning", där språket gjorts smidigare för bekvämare läsning, ett något i allra högsta grad tacknämligt initiativ. I likhet med samtliga tidigare versioner som jag tagit del av har även i denna några för sakinnehållet betydelsefulla väderstreck ändrats gentemot den isländska originalversionen, utan att översättaren lämnat någon förklaring till varför ändringen skett. Det brukar göras i en fotnot eller i kommentarer i slutet av boken.

Den minnes gode läsaren erinrar sig kanske att jag skrev om detta i förra nyhetsbrevets "Epilog – tills vidare". På min fråga till den språkforskare som anlits för den nya översättningen varför han ändrat på väderstrecken, hänvisade denne till en historiker vid Göteborgs universitet, som givit anvisning om vilken version av sagan som skulle användas. Det har nu gått närmare ett år sedan jag ställde min viktiga fråga till nyssnämnda historiker: finns det någon annan version på *isländska* språket som har andra väderstreck än väster, resp. öster?

En annan viktig fråga var om den göteborgska forskningen tar hänsyn till att Mälaren var havsvik vid det aktuella tillfället och att sagans Stocksund således inte kunde vara sundet vid Norrström, som var ett av minst fem sund i den dåvarande skärgården runt nuvarande Stockholm.

Lyckligtvis är det så att frågan inte står eller faller bara för väderstrecks skull, vilket kommer att framgå av min fortsatta argumentation.

Forskningsläget har ändrats under sommaren 2011

Eftersom jag inte hört något från den sakkunniga institutionen har jag gått en annan väg för att finna svar på frågan om nordborna verkligen inte visste i vilken riktning man hade norr.

År 2006 hade jag läst en doktorsavhandling benämnd "Sagens svenskar - synen på vikingatiden och de isländska sagorna under 300 år". En förnyad grundlig läsning borde avslöja om väderstrecksfrågan var aktuell i modern sagaforskning. Jag fann inget, varför jag vände mig direkt till författaren med frågan. Jag fick ett prompt svar att saken inte diskuteras i historiekretsar! Till yttermera visso fick jag en hänvisning till en internationell 7-dagars Sagakonferens i Uppsala i augusti 2009, vars samtliga föredrag fanns samlade i två stora PDF-filer på internet. Med den inbyggda sökmotorn kunde jag kolla alla föredrag om vår typ av väderstrecksanvisningar fanns med. Jag hittade ingen diskussion.

Nu hör det till saken att själva sagaforskningen lever ett eget liv kring de många texterna; i vissa avseenden utanför den vanliga historieforskningen. Dessutom har väderstrecksfrågan under de gångna hundra åren mest legat på några arkeologernas bord. I decennier pågick en het debatt mellan historiker och några kända arkeologer på 20-40-talen. En av dem var Birger Nerman, som med stor frenesi drev historien kring Olav Haraldssons – sedermera "den helige" - seglats i "mälaren". Enbart med hänvisning till isländska sagor och andra berättelser från olika tider fastslog han att händelsen ägt rum i nuvarande Stockholm och naturligtvis med utgångspunkt från att väderstrecken i sagan varit felaktiga och därför ändrats.

Argumenten från Nermans sida är så märkliga i ett serieöst forskarperspektiv, att jag kommer att på hemsidan närmare diskutera och exemplifiera denna debatt eftersom den står i direkt samband med, och i motsats till mina argument för att händelsen med Olav borde ha ägt rum vid Stäket och inte i Stockholm. Här tar jag för tillfället bara ett exempel. En av våra mer kända historiker, Erik Lönnroth, avslutade på 1950-talet sin kritik av Nermans brist på modern vetenskaplig metod med orden: "Att någon historiker av facket skulle godkänna professor Nermans metoder för historisk forskning torde vara uteslutet."

Lägg märke till, att i det nu pågående försöket till debatt, så hänvisar dock ovannämnda översättare till just en historikers syn på väderstrecksfrågan - och rättar sig därefter.

Väderstrecksdebatten är i emellertid långt ifrån avvecklad. Den finns på mycket framträdande plats i en tungt vägande bok ännu 1984, i vilken en ny översättning presenterar den äldsta utförliga beskrivningen av geografiska förhållanden i nordnorden. Den är författad på 1070-talet av en kyrklig dignitär, Adam av Bremen. Översättningen kommenteras av flera forskare från olika ämnesområden. Två av dem gör vad de kan för att försvara tesen om nordbornas felaktiga uppfattning av väderstrecken. Glädjande nog är en av dem fortfarande vid liv och har 1992 tagit avstånd från saken i en danskspråkig skrift utgiven av svenska Vitterhetsakademien. Men hur många vet det? Jag vet, eftersom jag frågat forskaren.

Väderstrecken överensstämmer därför nu med den tolkning som jag kommit fram till genom att dels jämföra Adams latinska text med olika tolkningar och dels genom att granska resultatet gentemot den geografiska verkligheten och dagens kartografiska kunskap. Jag arbetar med en särskild artikel som kommer att belysa den proceduren närmare. Där finns märkliga ting att rapportera.

Döm om en verklig överraskning när min beställda bok om Isländska väderstreck dimper ner i min brevlåda 2011-07-21. Boken är Isländska Sällskapetets årsbok Scripta Islandica 1965. Där lämnar författaren följande beska replik till Lauritz Weibulls uppsats från 1928:

"- Jag är ganska säker på att de inte seglade efter hur solen går upp vid en viss tidpunkt på året i Lund."

Repliken kommer efter nedanstående redogörelse som i allt överensstämmer med min tidigare lämnade uppfattning.

" Utan goda insikter i hur väderstrecken bestämdes, skulle vikingarna knappats ha kunnat resa till Grönland och tillbaka igen. Redan en färd till Island förutsatte, att man inte riskerade att segla förbi ön. För de nybyggare, som for över till det nya landet med allt sitt folk och allt sitt bohag, skulle det ha varit en alltför stor risk att ta.

Som redan påpekats av många andra, är detta en viktig invändning mot den av många forskare förfäktade hypotesen, att vikingarnas 'norr' inte var det polära norr utan en punkt 45 ° eller t.o.m. 60 ° medsols från vårt norr. Det skulle ha varit ett om inte omöjligt så dock alltför opraktiskt system att segla efter, och vikingar var nu en gång inte opraktiskt folk. De hade sett en del av världen och hade förstått att inrätta sig i den."

Vår allra tidigaste historia kan nu skrivas med andra förtecken

Förutsättningarna i det pågående forskningsprojektet om Kungsängens tidigaste historia har således ändrats. Närmaste tiden avgör vad som kommer att ske i längden. Till att börja med tänker jag inte, som förra året, ikläda mig Olaf Haraldsons roll när jag på årets medeltidsdag 11 september vid Kungsängens kyrka redogör för händelseförloppet med de nya förtecknen. Förra året ansåg jag det vara mest tillrådligt att låta vikingen själv framträda och berätta om hur det gick till just vid Stäket och Ryssgraven, när han lyckades fly undan Olof Skötkonungs stängning av Stäksundet. Berättaren var ju bara en högst tillfällig gäst på vår jord som knappast kunde ställas till svars för sina uttalanden.

Även mitt anförande i våras på hembygdsgården i Kungsängen kom att få en annan framtoning - och vara mer detaljerat vid vårens exkursion till Stäksön.

Närmast i tiden kommer artiklar på hemsidan och i Nyhetsbrevet att betydligt utförligare redogöra för hur forskningen kring vårt intressanta ämne har hanterats under de senaste hundra åren. Mest på hemsidan, eftersom det där finns stort utrymme för kommentarer och kartor.

Att göra historia av legender

Historieskrivning med vetenskaplig ambition är inte gammal, knappt 150 år. Här har sagorna ingen plats! Så har det hetat sedan 1900-talets början. Och likväl finns det mängder av historia grundade på sagor. Jag vill erinra om att människan skiljer sig från djuren genom att ha en historia - och den har vi hittat på själva. All beskrivning av vad människan varit med om är något författat. Vi vill ju ha "en historia" att luta oss mot i tidens alla skiften. Ambitionen i de flesta fall är att historien skall vara så sann som bara är möjligt. Det har därför utvecklats metoder för att sortera bort tvivelaktigheter.

Källkritik och granskning av texter – inte samma sak

Vi vill gärna tro att det finns en kärna av sanning i den tidiga historia vi går att här försöka författa. Om det finns flera berättelser kring samma händelse borde det väl finnas något i dem som är användbart och sådant som *stämmer med exempelvis andra källor än texter*, alltså sådant som inte är författat. Modern forskningsmetodik erbjuder oss att gå vidare, trots brister i en text, genom att källkritiskt granska andra forskningsdiscipliner för att kunna utnyttja annan kunskap kring ämnet.

Historisk kunskap är alltså – enligt nu gällande källkritiska modell - resultatet av insamlade fakta från olika håll, som sedan skall brukas med förstånd. Mer finns att läsa om detta på hemsidan allteftersom undersökningen går framåt.

Den historia som för närvarande är aktuell för oss är några isländska sagor och några få latinska texter. Det visar sig nämligen att flertalet av de svenska orter, som är omnämnda i sagorna finns inom kommunens gränser. Detta är inte så konstigt som det låter eftersom vår bygd var porten till det sagorna kallar Svitjod.

Isländska sagor

I början av 1900-talet införde bröderna Lauritz och Curt Weibull sin mycket berömda och omdisku-

terade metod för textkritik, som kortfattat kan sägas innebära att en historisk händelse måste kunna beläggas genom minst två skrifter, som dels är samtida med händelsen och dels sinsemellan oberoende av varandra. Först då kan man hävda att en händelse har ägt rum!

När det gäller isländska sagor har dessa helt naturligt nedtecknats långt efteråt - ibland flera hundra år senare. Här kan därför inte Weibulls metod tillämpas, som ursprungligen var en metod för litteraturhistoriker. Litteraturhistoriens främsta hjälpmedel är per definition just texter.

Den viktigaste bedömningsgrunden när det gäller historiska händelser blir därför sunt förnuft och att man utnyttjar sådant som vi *nu* vet om den miljö i vilken händelserna utspelade sig, men som dåtiden inte kände till. Här har vi därför - i de nu aktuella fallen - två viktiga saker att ta hänsyn till. Kan sagans allmänna miljöbeskrivning återfinnas i dagens landskap? Och hur såg dåtidens landskap ut med tanke på en landhöjning i Stockholmstrakten av ca 5 m på tusen år (knappt 5 mm/år). Landhöjning är tämligen konstant i avtagande. Men havsytan har mer oregelbundet stigit under vissa århundraden. Detta ställer till trassel, men som vi skall se, det förklarar också ett intressant fenomen i den havsvik, som nu är insjön Mälaren.

Latinska texter

När det gäller latinska texter är problemen annorlunda. De enda texter som kan sägas vara original är sådana som huggits in i sten på olika håll i Europa, i likhet med våra runstenar. Men sådana texter är inte intressanta för oss. En latinsk text som är mycket viktig i vårt projekt berättar om geografien i Norden. Den skrevs i slutet av vikingatiden på 1070-talet. Trots att den med största sannolikhet skrevs på den tidens bästa material, s.k. pergament (*preparerade kalvskinn*) så finns den inte bevarad i ursprunglig form. Texten är nu känd genom avskrifter - av avskrifter - av avskrifter.

Precis som när vi nu läser gamla skrifter med ålderdomligt språk så kunde det för kopisterna ha varit svårt att rätt uppfatta alla nyanser i texten. Ord kan ha suddats bort i utkanterna av arket eller det kan bokstavligen ha "blivit en plump i protokollet" som delvis förstört orden. Har skrivaren inte fullt ut förstått vad där stått, så har denne, oftast en munk eller nunna, tagit till en gissning. För att inte tala om vad som kan ha hänt med texten när den blivit översatt till moderna språk. På annan plats ger jag exempel på hur det hänt att även en lättläst text fått innehållet ändrat därför att tolkare tänkt på olika sätt. ***Om något enstaka ords betydelse missuppfattats kan textens innehåll i grund förändras.*** Ett sådant fall inträffar vid bevisandet att nordborna inte visste åt vilket håll norr var placerat. Men det finns många fler exempel att återkomma till - inte bara när det gäller latinska texter, utan generellt i historiens alla skiften. ***Osäkra texter bör mer ses som inspiration till studier*** av det förgångna, inte som avgörande bevis för sanningshalten i alla detaljer i ett händelseförlopp när andra källor säger något annat.

Snorre Sturlason berömda skildring av Olav Haraldsons seglats i "Lagen"

De bägge sagorna ger oss många historiska detaljer.

Artikeln i Nyhetsbrevet 2011-1 beskrev kortfattat problemställningen och argument för en tolkning som visar att händelsen bör ha ägt rum vid Kungsängen-Stäket.

Men det behövs mycket mer för att ändra på en hundraårig tankegång. Ett stort fartyg reagerar som bekant långsamt när kaptenen vill ändra färdriktningen. Han måste förbereda kursändringen i god tid. I vårt fall med texter måste ett antal fakta vara fast förankrade i medvetandet hos den som vill försöka förstå dunkla, ibland missvisande sammanhang. Argumenten kan liknas vid byggstenar i ett teoribygge som vill leda fram till en hållbar struktur i den nya byggnaden.

Aderton sådana byggstenar ingick i del 2 av förra numrets artikel, den som finns på hemsidan i artikeln: Olav den heliges seglats i "Mälaren" åren 1007-08. Några av de mest grundläggande stenarna vill jag nämna här innan vi går att presentera själva händelseförloppet så som det framgår när man slår ihop de två viktigaste sagorna i artikeln Två sagor - En händelse.

Några viktiga grundfakta för bedömningen av händelseförloppet.

_ Det finns en framträdande olikhet mellan de två sagorna. Endast den yngre sagan - Snorre Sturlasons sammanställning från flera äldre sagor - säger att Olav var tvungen att ***gräva sig ut*** till havet.

Hur har den uppfattningen uppkommit?

_ Bägge sagorna säger att platsen för händelsen var där det namngivna vattendraget via ett smalt sund **rann ut i havet**.

_ Havet började inte i Stockholm för 1000 år sedan. **Mälaren blev inte insjö** förrän i slutet av 1200-talet, ca 250 år efter Olaf Haraldsson besök.

_ Sagan säger att vattendraget – Lagen resp. Skarven - **svämmade över vid vårfloden**.

_ Den akademiska forskning säger att **sagens beskrivna vattendrag är nuvarande Mälaren** vilket innebär orimligheten att **havet skulle ha svämmat över** när det regnade i Svitjod

_ Det skulle också innebära att de skulle ha plundrat Mälarens bägge stränder. Men plundringsvärda samhällen i den stora skärgården, som också innefattade nuvarande Mälaren, fanns inte, förrän sunden vid Gamla stan blev enda inloppet som kunde pålas med stockar för att hindra plundrare ta sig in i landet. På Olafs tid fanns minst fem öppna sund som ledde in mot Svitjod. Meningslöst att då anlägga samhällen utanför Svitjod. Anders Ödmans arkeologiska undersökningar kring Helgeandsholmen bekräftar att det inte fanns någon fast bebyggelse i närheten av nuv. Stockholm och Norrström. Den uppkom först på 1300-talet.

Här visas nu texterna till bägge sagorna "parallellt".

Vissa delar av berättelsen finns bara i den ena sagan. Vattendraget har olika namn.

Olaf Haraldsons besök 1007-8 Två sagor – En händelse

Den mest kända sagan är en förkortning av några äldre isländska handskrifter. Mycken tankemöda har ägnats åt att utreda hur de äldsta handskrifterna svarar mot varandra. Vikt har emellertid lagts på Snorre Sturlasons hänvisning till vad "svearna har sagt", vilket kan tyda på uppgifter som han fått vid sitt i besök i Västergötland år 1219, således efter sin tid som lagman vid Alltinget på Island. Då – 200 år efter händelsen – kan man ha börjat inse att vatten mera varaktigt börjat forsa ut vid platsen för Stockholm och att havsviken sålunda var på väg att bli en insjö.

Alla varianterna av sagan talar om ett kraftigt forsfall ut till havet vid ett synnerligen smalt sund som i en av sagorna fått namnet Stocksund. Man skall ha i minnet att det inte är Snorre eller någon annan äldre som sagt att sundet skulle ha hetat Norrström eller att händelsen skulle ha ägt rum i Stockholm. Du skall *finna vid läsningen av nedanstående parallella avsnitt av sagorna att platsen för händelsen i bägge sagorna identifieras som det ställe där havet börjar. Hela nuvarande Mälaren var vid tillfället en del av havet. Mer om detta finns att läsa i artiklar på hemsidan och i UKF:s Nyhetsbrev både äldre och nyare.*

Äldre forskare förefaller mig vara mer uppmärksamma på skillnaden mellan översättning och tolkning. Jag har endast moderniserat viss stavning i nedanstående tidiga översättningar.

_ *Texten med **fet stil** här nedan är den saga som ligger till grund för placeringen av Olaf Haraldssons äventyr till Stockholm. Det är den kortare och yngre.*

_ *Den **kursiva texten** återger den äldre s.k. Legendariska sagan*

_ **** innehåller kommentarer*

Konung Olaf höll sedan österut framför Svitjod, lade in i Lagen och härjade å båda landen. Han for ända upp till Sigtuna och låg vid Fornsigtuna. Svearna säga, att där ligga ännu de stenhögar, som Olaf lät uppföra under sina bryggändar.

15) ... Olaf höll med sitt följe in från Karlsåarna (Karlsár), (ev. Karlsöarna utanför Gotland?) till dess han kom öster ut till Svithiod, och hade då många skepp och for, tills han kom med folket till ett vattendrag, som heter Skarfven (Skarfr). Detta ligger inne i Svithiod och är ett öfvermåttan stort vatten - en smal fjärd utåt, men kretsformigt inåt landet – och ligga här bebyggda trakter på alla sidor invid

vattnet. Där låg Olaf under sommaren och gjorde härnadståg därifrån mot Svearna och drap en stor mängd människor och ödde de härnad som lågo närmast både på människor och gods och tog från dem det största krigsbyte och var icke Olaf blödig utan visste var han skulle göra väldig härnad, ty Olaf var icke utan sak mot Svearne, hvarföre han for mycket hårdt fram mot dem för Sigrid Storrådas skull. Men Olaf Svenske, som rådde öfver Svithiod, när detta skedde, var hennes son.

***

_ Underförstått utanför Svitjod finns inte bebodda trakter, endast fiskarbefolkning som vistades där under fisketiderna. Man bodde inne i landet bakom sitt skyddsvärn vid mynningen ut mot havet.

_ Av sagan framgår att Svitjod är landet ovanför Lagens utlopp till havet.

_ ”österut” är dunkelt. Om Olav seglat österut bör han ha gått vägen via nuvarande Södertälje kanal för att komma till Svitjod, men det är osäkert om den leden var öppen på hans tid. Vid en färd mellan Ryssland och Svitjod beskriven i Ynglingasagan är originalordet för väderstreck så diffust att en forskare lämnar översättningen ”västerut” medan en annan säger ”på vägen österifrån”, vilket ju är samma sak. Ännu idag betyder exempelvis västlig vind inte att den blåser mot väster, utan att den kommer från väster! Tala om vansklighet vid tolkning av gamla skrifter.

_ Uttrycket ”ett övermåttan stort vatten” har naturligtvis använts som huvudargument av dem som vill avfärda den äldre sagan, som preciserar händelsen till Skarvens utlopp i havet. Här kan Snorre ha påverkats av samtalen i Västergötland, då han fått veta att farvattnen i Svitjodområdet bestod av en ofantligt stor skärgård. Han har rimligtvis inte kunnat skilja farvattnen åt utan sammanfattningsvis använt uttrycket ”övermåttan”, när det berättats för honom om den stora övärld, i vilken Lagen/ Skarven var den del. Däremot stämmer orden ”kretsformigt inåt landet” mycket väl med verkligheten i den del av skärgården där Fornsigstuna är enda orten som han namnger och där han kan ha fått sitt stora krigsbyte. Se kartan i Nyhetsbrev 2011-1.

Om hösten sporde Olaf Haraldson, att Sveakonungen Olof drog samman en stor här, Olaf Svenske ärnar nu angripa sin namne Olaf, då vintern började och is lade sig på vattnet.

samt att han lagt jernkedjor för Stocksund och satt folk der att vaka. Sveakonungen trodde, att konung Olaf skulle där tvingas avbida kölden, och tycktes honom Olaf Haraldson här föga värd, ty han hade icke mycket folk.

Olaf Svenske ärnar nu angripa sin namne Olaf, då vintern började och is lade sig på vattnet. Då fattade Olaf Haraldsson det rådet, att han lät fälla en stor skog och lät föra den ut på isen och upplägga bål rundt omkring skeppen på isen. Men när isen låg starkast på vintern, då lät Olaf lägga eld i och uppbränna bålen och sedan bryta upp isen med stora träd, och var isen aldrig så stark under vintern, att det icke var upptinadt omkring skeppen. Och var han där under vintern och hade ej mer än 3 skepp, ty han hade sändt bort en del af sin här på hösten. Där låg Olaf den vintern med sitt folk, och Svearne togo honom icke tillfånga, såsom de tänkte. Men om våren, då isen var borta från vattnet, då sände Svearne bud till Olaf Svenske, sin konung, att han skulle samla både en stor här och ledung, och säga, att nu månde Olaf Haraldsson icke komma undan, om de vilja bevaka honom.

*** _ Jernkedjor är omtalade i helt andra sammanhang. Man menar timmerstockar sammanfogade av järnkedjor, på samma sätt vid flottning av timmer på sjöar.

_ Aschaneus (1500-talet) från Aske i Håtuna, berättar om järnkedjor tvärs över Skarven

Konung Olaf for då ut till Stocksund, men kom icke ut där; vester om sundet var en kastal och i öster en här. (enligt isländska originaltexten)

Men så är sagdt, att Olaf Haraldsson ej förr blef det varse, än skeppen vid utloppet lågo så tätt, som de kunde flyta, och utloppet var påladt, såsom sed är i österväg att påla emot ofred. Och det var ej sannolikt, att få skepp skulle komma ut, där icke ens många skulle kunna det. Men ned ifrån landet kom Olaf Svenske med så stor här, att det såg ut på alla stränder uppåt landet, som det vore en skog. Och var Olaf Digre med endast tre skepp där emellan ledungen och landthären, och tycktes Olaf Haraldssons följeslagare ej lätt att styra undan från den plats, dit de voro komma.

*** Se väderstrecksfrågan på annan plats

Då nu konung Olaf sporde, att Sveakonungen var kommen på sina skepp och hade många skepp ute och mycket folk, lät han gräva igenom Agnefit ut till havet.

*** Att han grävde sig ut vid en plats som hette Agnefit är bara känt i denna Snorres version. Han kan ha fått uppgiften om strömt vatten när han mer än 200 år senare besöker Sverige. Han var dock ej Mälaronrådet

Det föll den tiden mycket regn. I hela Svitjod faller vart rinnande vatten ut i Lagen och från denna går ut till havet allenast en mynning, som är så smal, att mången å är bredare.

En smal fjärd utåt havet (i äldre sagan)

*** OBS Lagen är namnet på det vatten som Olav befinner sig i, dvs uppströms forsen. Ett hav kan inte svämma över för att det kommer mycket vatten från den del av Uppland som ligger uppströms Almarestäket. Lagg märke till landområdet beskrivs som *hela Svitjod*.

Då det regnar mycket och töar faller vattnet så häftigt, att det är fors i Stocksund, och Lagen stiger så mycket upp på land, att det är stor översvämning. Så snart graven nådde sjön, lopp vattnet och strömmen ut.

*** OBS endast Snorre talar om en vattengrav.

_ Agnefit är en omtalad plats i andra isländska sagor. Se nedan vad som sägs härom 1869 innan myten uppkom om nordbornas felaktiga uppfattning av var norr låg.

Men Olaf Svenske, som styrde en så stor här, som där var samlad både till lands och sjös, tänker att den digre mannen då icke skulle komma undan. Men en låg strand, som heter Agnefit, gick fram på ena sidan utmed vattnet, och är det ett långt näs. Där hade Olaf Svenske själf sin fylking till motvärn på landet, och så mycket folk var på alla stränder, att ingenstädes var att vänta, att man kunde komma i land. (16) Men Olaf Haraldsson var kommen mellan denna stora här.

Konung Olav lät då alla skeppen lägga styrena ur lag och hissa seglen i topp, det var blåsande vind, de styrde med årorna, skeppen gingo med fart ut över grundet och kommo alla i havet.

Då talade Olaf till sitt folk: tagen alla det råd, som I sen mig göra. Sedan lät han draga upp seglen i topp, men vinden låg ned emot Agnefit. Och då seglen voro uppdragna på Olafs skepp, styrde han mot Agnefit på Olaf Svenskes fylking; men vinden gick efter Olaf Haraldssons vilja. Men när han kom närmare till land än vån (avsikt, mening, F.A.Dahlgren Ord och talesätt, 1914/1961) var, så att Olaf Svenske tyckte sig hafva den digre mannen och allt hans folk i sin hand, då är sagdt, att Olaf Haraldsson föll på knä och såg i sina händer; men då han så såg i händerna och i det att Olafs skepp kommit till land, då tilldrog sig på ett underbart sätt, att näset sprack sönder framför Olaf Haraldsson och just där Olaf Svenskes fylkingsarm stod, och Olaf Haraldsson seglade där med tre skepp igenom näset och ut till hafs med en mycket frejdad färd, såsom det går för alla dem, som Gud ger styrka.

*** Agnefit ligger i detta fall antingen på Stäksön norr om Ryssgraven eller söder om Ryssgraven vid Mälarstranden i södra Kungsängen.

_ Beträffande beskrivningen ”gick med fart ut över grundet”: se nedanstående kommentar.

_ Beträffande beskrivningen ”då tilldrog sig på ett underbart sätt, att näset sprack sönder”, så kan det förklaras med att svenskarna, som varit så dåliga på att försvara denna led, vilken normalt inte var vattenfylld för 1000 år sedan, har ursäktat sig att något övernaturligt hänt. I själva verket var det vardagsmat för vikingar att dra sina båtar över näs av olika slag. Vid extra högvatten vid Ryssgraven kan dragsträckan inte ha varit längre än ett 50-tal meter.

_ OBS det här omtalade näset (nes på isländska) har givit kyrka och socken sitt ursprungliga namn Näs (Nääs)

_ Naturligtvis har den äldre sagans syftning på något övernaturligt använts som ett starkt argument mot den och således talat till fördel för Norrström/Stockholm. Med tanke på de många upplysningarna om kraftiga översvämningar genom tiderna är det emellertid lika naturligt att förklara Olaf Haraldssons flykt med traditionell släpning av båtarna över näset.

Svearna foro då till Olaf Sveakonung och sade honom att Olaf digre var kommen ut på havet, och de som skulle vakta att Olaf icke komme ut, fingo mycket åtal. Man har sedan kallat detta utlopp Konungssund; man kan icke fara med storskepp därigenom annat än när vattnen äro stridast.

Men Olaf Svenske var kvar och hade icke Olaf Haraldsson i sina händer;

*** Enligt den här förklaringen är det således vid **Ryssgraven** som Olaf flyr ut på havet. Här är det anledning att erinra om de många höga vattenstånden i Stäksundet, särskilt 1839 då nivåskillnaden ovanför och nedanför var 1,2 meter och 1780 då färjan av blåst och isgång slets loss och gick till sjöss "trots ny 5 tums tross". I beskrivningen av ångbåtstrafiken sägs att det alltid var mycket strömt på vårarna. Den första ångbåten med propeller tog 4 dagar på sig att passera Stäksundet. Efter 1839 rensades den gamla bäckfåran vid Ryssgraven, som enligt gamla kartor varit försedd med en liten bro. Botten stensattes för att hindra igenväxning och ny kanal för överloppsvatten byggdes innanför brofästet på Stäketholmen. När vi på 1970-talet anlidade ångfartyget Mariefred för en rundtur runt kommunen tvingades vi ha reservplats vid Stäket för ett eventuellt alltför kraftigt vattenflöde när passage-rarna skulle lämna båten.

Somliga säga, att Svearna vordo varse, att Olafs män hade grävt genom näset och vattnet föll ut, och att de då kommo dit med hären, för att hindra Olav från att komma ut, men att vattnet grof ut å båda sidor, så att strandbackarna rasade med folket och många omkommo. Men Svearna tala däremot och säga det vara lögn, att några där förfarits.

... snarare gick det honom emot, att mycket af hans folk sjönk ned; då näset remnade framför Olaf, och sjön lopp upp under dem, så att en stor mängd människor förgicks för Olaf Svenske. Men det kallas sedan Konungssund, och far man sedan dess med skepp genom sundet. Och Olaf Svenske kunde länge efteråt ej höra, att det kallades Konungssund, utan ville han låta kalla det den digre mannens sund

*** Hans Hildebrand, som på 1860-talet grundligt studerat ämnet, lägger stor vikt vid att Snorre flera gånger hänvisar till vad "Svearna säger". Det är antagligen därför som Snorre lägger till denna passus, som kan tolkas som att svearna ännu 200 år efter händelsen har velat bortförklara sitt dåliga för-svar av bygden.

Ända sedan mina första artiklar i det här ämnet har jag berättat om forskare som framhållit att händelsen mycke väl kan ha utspelat sig vid Stäket. Allra tydligast kom det till uttryck i den generation som ännu inte kunde stödja sig på landhöjning utan "bara" på texter och sunt förnuft. Den ovan nämnde Hans Hildebrand, riksantikvarie och internationellt erkänd forskare framhåller särskilt Almarrestäket som den rätta platsen. Han gör det på två ställen i 2-bandsverket Konungaboken (1869), både i kapitlet Konungabokens Geografi och i en fotnot till Olav den Heliges saga.. Han skriver:

1/ "Steksundet, af Snorre oriktigt kalladt Stocksund, med Agnefit och Konungssund, icke vid det nuvarande Stockholm, utan vid Skarfvens utlopp i Mälaren".

2/ Fotnoten s.7: Legendariska sagan låter härnaden i Svitjod inträffa mycket senare. Hon nämner icke Lagen (Mälaren), utan Skarfven, viken utanför Sigtuna. Man torde kunna med visshet antaga, att Stocksund är en förväxling med Steksund (Stäksund) och att händelsen passerat vid norra Stäket, der utloppet är smalt, vårfloden ännu besvärlig och der för öfrigt finnes vid sidan af den n.v. farleden en annan kortare, igenvallad. Det synes som om Agnefit skulle hafva legat der uppe, och icke på det nuvarande Stockholms plats; det nordligare läget har ock största sannolikheten för sig. Det är bibliotekarien Styffe som först fästat uppmärksamhet vid detta.